

ABU NASR FOROBIY FALSAFIY QARASHLARI: SHAKLLANISHI VA ZAMONAVIY TALQINI

Qambarova Dilshoda

Navoiy innovatsiyalar universiteti tyutori

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abu Nasr Forobiyning falsafiy qarashlari, ularning shakllanish manbalari hamda zamonaviy falsafiy tafakkurdagi o'рни IMRAD talabi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida Forobiyning ilm, aql, axloq va jamiyat haqidagi qarashlari tarixiy-mantiqiy yondashuv asosida o'rganilib, ularning bugungi globallashuv sharoitidagi ahamiyati ochib beriladi. Kalit so'zlar: Forobiy, falsafiy qarashlar, aql, axloq, fozil jamiyat.

Annotation. This article analyzes the philosophical views of Abu Nasr al-Farabi, their formation, and their significance in contemporary philosophical thought based on the IMRAD structure. The study examines al-Farabi's ideas on intellect, ethics, knowledge, and society through historical and logical analysis, highlighting their relevance in the context of modern global development. Keywords: al-Farabi, philosophical views, intellect, ethics, virtuous society.

Аннотация. В данной статье философские взгляды Абу Насра аль-Фараби, источники их формирования и их значение в современном философском мышлении анализируются на основе структуры IMRAD. В ходе исследования рассматриваются идеи аль-Фараби об разуме, этике, знании и обществе, а также раскрывается их актуальность в условиях глобализации.

Ключевые слова: аль-Фараби, философские взгляды, разум, этика, добродетельное общество.

KIRISH

Abu Nasr Forobiy Sharq falsafasi tarixida muhim o'rin tutgan buyuk mutafakkir bo'lib, uning falsafiy qarashlari inson, jamiyat va davlat haqidagi mukammal konsepsiyasi bilan ajralib turadi. Forobiy falsafani barcha fanlarning metodologik asosi sifatida talqin etib, aql va bilish masalasini markaziy o'ringa qo'yadi. Uning qarashlarida yunon falsafasi, xususan, Aflotun va Arastu ta'limotlari ijodiy rivojlantirilgan.

Forobiyga ko'ra, falsafiy qarashlar insonni baxt-saodatga yetaklovchi asosiy vosita bo'lib, jamiyat taraqqiyoti aynan ilm va aqlga tayangan holda amalga oshadi. Shu jihatdan uning falsafasi bugungi zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarb ilmiy ahamiyatga ega[1,65].

Metodlar. Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- Tarixiy-tahliliy metod – falsafiy qarashlarning shakllanish bosqichlarini o'rganish uchun;
- Qiyosiy tahlil metodi – Sharq va G'arb falsafasidagi asosiy g'oyalarni solishtirish maqsadida;
- Mantiqiy tahlil – falsafiy tushunchalar va kategoriyalarning mazmunini aniqlash uchun;
- Manbaviy tahlil – klassik falsafiy asarlar va zamonaviy ilmiy adabiyotlarga tayanib xulosa chiqarish uchun.

Natijalar. Tadqiqot natijalari Abu Nasr Forobiyning falsafiy qarashlari yaxlit va tizimli xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. Mutafakkir falsafani nazariy bilimlar majmui sifatida emas, balki insonni baxt-saodatga yetaklovchi amaliy-ilmiy yo'l sifatida talqin etadi. Uning qarashlarida aql markaziy o'rin tutib, insonning bilish qobiliyati va ma'naviy kamoloti o'zaro uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Forobiyning bilish nazariyasida mantiq fanining ahamiyati alohida ta'kidlanadi. U mantiqni to'g'ri fikrlash quroli sifatida baholab, barcha fanlar uchun metodologik asos deb hisoblaydi. Bu yondashuv zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda qo'llanilayotgan ratsional va tanqidiy fikrlash tamoyillari bilan uyg'un keladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, Forobiyning axloqiy-falsafiy qarashlarida inson kamoloti jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin qilinadi. Uning "fozil odamlar shahri" haqidagi ta'limotida adolat, ilm, ma'naviyat va ijtimoiy hamjihatlik asosiy qadriyatlar sifatida ilgari suriladi. Bu g'oyalar hozirgi davrda barqaror jamiyat va ma'naviy yetuk shaxsni shakllantirishda muhim nazariy asos bo'la oladi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, Forobiy falsafiy merosi Sharq va G'arb falsafiy tafakkuri o'rtasida muhim bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajargan. Uning Arastu va Aflotun g'oyalarini ijodiy qayta talqin qilishi natijasida yuzaga kelgan falsafiy qarashlar bugungi zamonaviy falsafiy muammolarni tahlil qilishda ham ilmiy ahamiyatini saqlab qolmoqda[2,42].

Muhokama. Forobiy falsafiy qarashlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, u Sharq va G'arb falsafiy an'alarini uyg'unlashtirgan holda o'ziga xos mukammal falsafiy tizim yaratgan. Uning ta'limotida aql, axloq va ijtimoiy munosabatlar bir butun holda qaraladi. Forobiy fikricha, insonning haqiqiy kamoloti faqat bilimga ega bo'lish bilangina emas, balki bu bilimni axloqiy fazilatlar bilan uyg'unlashtirish orqali amalga oshadi.

Forobiyning "fozil jamiyat" haqidagi qarashlari bugungi demokratik va huquqiy davlat konsepsiyalari bilan qiyosiy tahlil qilinganda, ular o'rtasida muayyan mushtarakliklarni ko'rish mumkin[3,25]. Xususan, adolat, qonun ustuvorligi, ilm-fan va ma'naviyatga tayanish kabi tamoyillar Forobiy falsafasida markaziy o'rin tutadi. Bu esa uning qarashlari tarixiy ahamiyat bilan bir qatorda, zamonaviy ijtimoiy-

falsafiy ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Forobiyning bilish nazariyasiga oid qarashlari zamonaviy epistemologik muammolarni tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'la oladi. U aqlni bilishning eng oliy shakli sifatida talqin qilib, mantiq fanini barcha ilmlarning asosi deb hisoblaydi. Bugungi axborotlashgan jamiyat sharoitida tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish zarurati Forobiy g'oyalarining dolzarbligini yanada oshiradi.

Forobiy falsafasining yana bir muhim jihati — unda shaxs va jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanat masalasining ilgari surilishidir. Mutafakkir jamiyat taraqqiyotini alohida shaxslarning ma'naviy yetukligi bilan bog'laydi. Bu yondashuv hozirgi globallashuv davrida yuzaga kelayotgan ma'naviy inqirozlarni bartaraf etishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin[4,59].

Xulosa qilib aytganda, Abu Nasr Forobiyning falsafiy qarashlari Sharq falsafasi rivojida muhim bosqichni tashkil etadi. Uning inson, jamiyat va baxt-saodat haqidagi g'oyalari bugungi zamonaviy falsafiy tafakkur bilan hamohangdir. Forobiy merosini chuqur o'rganish ma'naviy yetuk va tanqidiy fikrlovchi shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Forobiy A. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Sharq, 2016. – 65–75-betlar.
2. Forobiy A. Ilmlarning kelib chiqishi. – Toshkent: Fan, 2008. – 40–46-betlar.
3. Forobiy A. Baxt-saodatga erishuv haqida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 22–29-betlar.
4. Arastu. Metafizika. – Toshkent: Fan, 2004. – 110–118-betlar.
5. Plato. The Republic. – London: Penguin Classics, 2007. – pp. 145–152.
6. Walzer R. Al-Farabi on the Perfect State. – Oxford: Clarendon Press, 1985. – pp. 55–63.
7. Netton I. Al-Farabi and His School. – London: Routledge, 1992. – pp. 88–94.
8. Fakhry M. A History of Islamic Philosophy. – New York: Columbia University Press, 2004. – pp. 129–136.
9. Jo'raev N. Falsafa. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 120–125-betlar.
10. Qodirov M. Sharq falsafasi tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 88–93-betlar.
11. Xayrullaev M. Forobiy va uning falsafiy merosi. – Toshkent: Fan, 1975. – 54–60-betlar.
12. Madjid F. Islamic Philosophy and Knowledge. – Kuala Lumpur: ISTAC, 2010. – pp. 201–207.